

Intern rapport VIOE

Archeologisch onderzoek te Aalst - Sint-Jozefscollege (prov. Oost-Vlaanderen) 2009-2010

Terreinwerk & rapportage

Koen De Grootte
archeoloog,

Vera Ameels,
archeoloog

Jan Moens,
veldtechnicus

Vincent Debonne,
bouwhistoricus

Archeologische onderzoek te Aalst - Sint-Jozefscollege (Prov. Oost-Vlaanderen)**2009 - 2010****Administratieve gegevens:**

Provincie: Oost-Vlaanderen	Gemeente: Aalst
	Deelgemeente: -
Adres: Pontstraat 7	
Kadaster: Afdeling: 1ste	Sectie: A
Perceel: 1249m	

Opgraving ☒	Prospectie ☐
Vergunningsnummer: 2009/191	
Datum vergunning: 01/07/2009	
Naam aanvrager: De Groote Koen	
Vergunningsnummer: 2010/021	
Datum vergunning: 27/01/2010	
Naam aanvrager: De Groote Koen	
Naam site: Aalst - Sint-Jozefscollege	
Lambertcoördinaten (Lambert 2008): X= 62 69 82, Y= 68 07 46	

Inhoudsopgave

1 Inleiding - doel en voorwerp van het onderzoek	5
2 Ligging van het projectgebied.....	6
3 Resultaten.....	7
3.1 Merovingische nederzettingssporen	7
3.2 De gracht en wal van de eerste stadsversterking	15
3.3 Het verdwenen Walgrachtstraatje	18
3.4 De achtererven van de kavels aan de Pontstraat.	20
3.5 De kelders onder de oostvleugel.....	22
4 Resultaten van het bouwhistorisch onderzoek van de kelders	24
5 Besluit	29
6 Bibliografie	30

1 Inleiding - doel en voorwerp van het onderzoek

Naar aanleiding van grootscheepse restauratiewerken aan de 17de-eeuwse oostvleugel en de 18de-eeuwse zuidvleugel van het Aalsterse Sint-Jozefscollege organiseerde het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed (VIOE) een preventief archeologisch onderzoek van 10 juli tot 29 september 2009 en van 23 februari tot 5 maart 2010, in uitvoering van een bestek dat reeds in 2003 was opgesteld door de toenmalige Administratie Monumenten en Landschappen (AML) in samenspraak met het vroegere Instituut voor het Archeologisch Patrimonium (IAP).

De werken voorzagen in de aanleg van een groot bufferbekken voor de opvang van regenwater met bijhorende rioleringen op de zuidelijke speelplaats. Ook de vloerniveaus in de kelders van de oostelijke vleugel langsheen de Pontstraat zouden verlaagd worden.

Historische gegevens en archeologische waarnemingen in 1993 bij de bouw van de nieuwe schoolbibliotheek en vooral het onderzoek uit 1994 op de speelplaats hadden het belang van deze locatie al duidelijk gemaakt¹. Hierbij kon vastgesteld worden dat de eerste Aalsterse stadsversterking de volledige speelplaats dwarst, op de plaats waar later het verdwenen Kromme Elleboogstraatje liep. Deze stadsversterking, die dateert uit de tweede helft van de 11de eeuw, bestond uit een 3,5 m diepe gracht van ongeveer 18 m breed en een grote aarden wal met een breedte van circa 13 m. De verwachtingen van het onderzoek waren dat onder de restanten van deze wal oudere sporen zouden aangetroffen worden die dateren uit de periode van de stadswording en de prestedelijke nederzetting in de 10de-11de eeuw.

Fig. 1 Topografische kaart met situering van het onderzoek (rode driehoek).

¹ De Grootte & Moens 1995.

2 Ligging van het projectgebied

Het Sint-Jozefscollege is gelegen op de linker Denderoever aan de westzijde van de Pontstraat (fig. 1). Op het zuidelijk deel van de huidige speelplaats, waar het bufferbekken aangelegd is, werden in 2009 twee sleuven van 5 m x 20 m onderzocht (fig. 2: I-II). In de zone van het meest zuidwestelijk gelegen deel van het bufferbekken werd in 2010 een derde sleuf uitgegraven met een oppervlak van 3,30 m x 11,75 m. Om werftechnische redenen kon niet de volledige zone van het bufferbekken preventief onderzocht worden. De rest van de waarnemingen gebeurde tijdens de werkzaamheden voor het uitgraven van het bufferbekken zelf, waarbij nog registraties gedaan werden in een zone van 6 m ten westen en van 4 tot 4,5 m ten zuiden van sleuf III (fig. 2: III).

De restauratiewerken van het gebouw voorzagen in het verlagen van de vloerniveaus van de originele 17de-eeuwse kelders onder de in 1937 verbouwde oostvleugel langsheen de Pontstraat. De meest noordelijk gesitueerde kelder was reeds ingrijpend verstoord door recent ingebrachte rioleringen. Het onderzoek richtte zich daarom enkel op de vier ten zuiden hiervan gelegen kelderruimtes, waar afgravingen gebeurde onder de vloeren tot op het niveau van het nieuwe kelderoppervlak (fig. 2: 2-5). Omwille van de stabiliteit konden de sporen onder de kelders slechts in beperkte mate onderzocht worden.

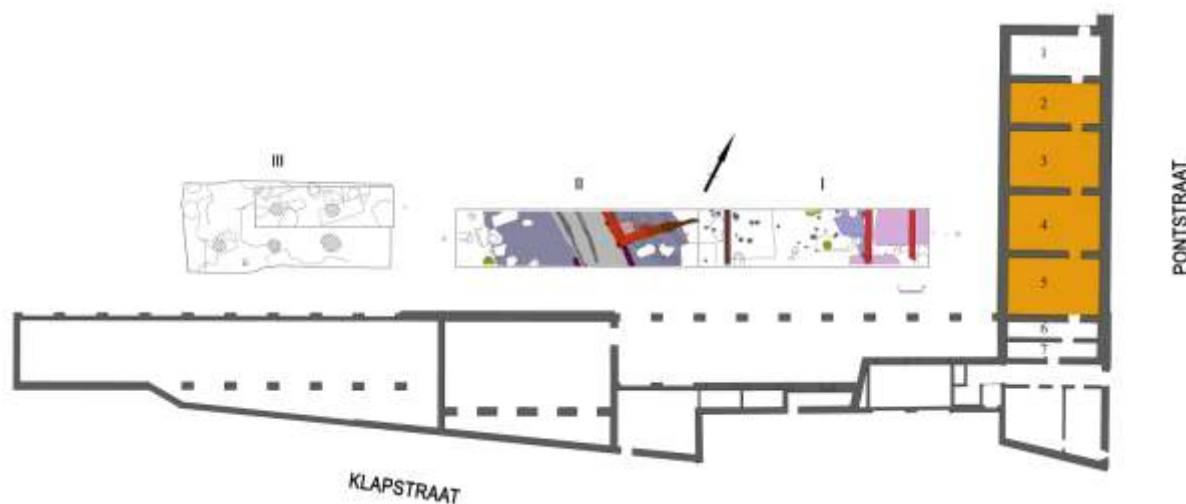

Fig. 2 Kadastraal plan met de situering van de oost- en zuidvleugel van het Sint-Jozefscollege en van de onderzochte zones op de plaats van de bufferbekkens (sleuven I-II-III) en in de kelders (kelder 2-5).

3 Resultaten

3.1 Merovingische nederzettingssporen

Over tweederde van het oppervlak van de oostelijke sleuf (sleuf I) werd het verwachte restant van de aarden walopwerping aangetroffen. Onder de resten van dit wallichaam bevonden zich een aantal oudere sporen die er als het ware onder verzegeld zaten. Bijzonder hierbij is dat het hier gaat om sporen uit de Merovingische periode. Het betreft tien paalkuilen van een noord-zuid georiënteerde huisplattegrond die zich ten dele buiten de sleuf bevond (fig. 3).

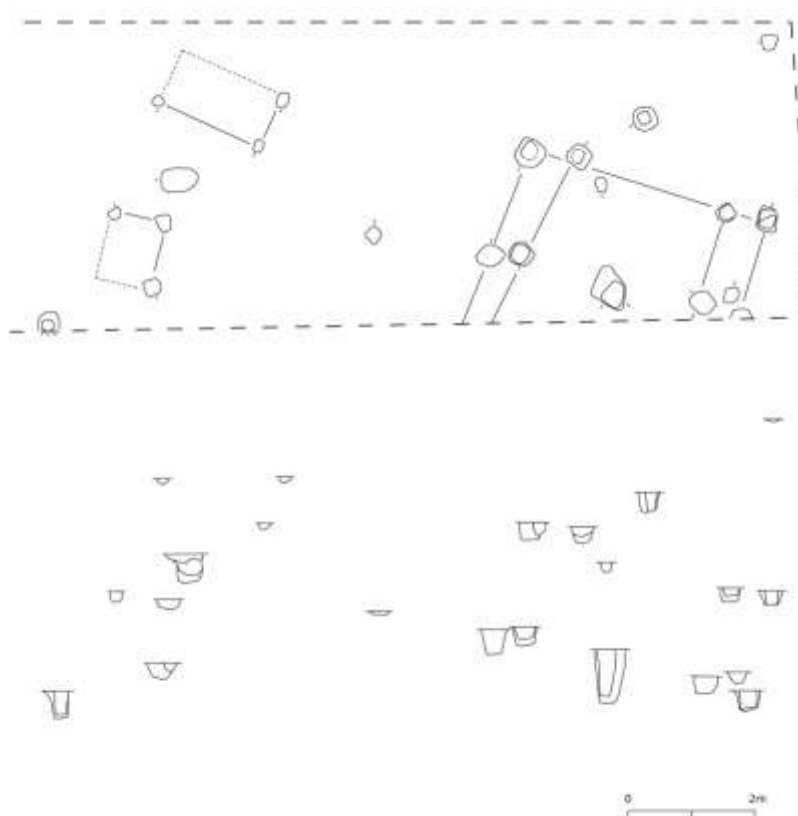

Fig. 3 Sleuf I: paalsporen uit de Merovingische periode.

Een reconstructie van de vorm en de afmetingen is momenteel niet mogelijk omdat slechts een deel werd aangesneden. Het noordelijk deel bevindt zich nog verder onder de speelplaats en is aldus voor later onderzoek beschikbaar. Een aantal palen lijkt paarsgewijs geschikt te zijn. Het is echter niet uit te maken of het hierbij om een constructiewijze met dubbele palenrij gaat, of eerder de sporen zijn van een herbouw. De kernen wijzen op palen van 25 tot 30 cm dik, die gemiddeld ongeveer 30 cm in de moederbodem ingegraven waren (fig. 3 en fig. 4). Enkel een centrale nokpaal was in een grotere, 50 cm brede kuil geplaatst die een 90-tal cm diep reikte (fig. 3 en fig. 5).

Fig. 4 Doorsnede van paal I/F27 en I/F28.

Fig. 5 Kwadrant van centrale nokpaal I/F16.

Fig. 6 Overzicht van de gecoupeerde paalkuilen.

In de paalkuilen zijn slechts enkele scherven aangetroffen, waaronder de bodem van een op de snelle draaischijf vervaardigde pot in een waarschijnlijk Rijnlands hard, roodoranje baksel (fig. 7) en een viertal wandfragmenten van een handgevormd, hardgebakken ruw aardewerk.

Fig. 7 Bodemfragment van import aardewerk, aangetroffen in paalkuil I/F28.

Voorts werden enkel een viertal kleine fragmenten van baksels in baksteen aangetroffen, waarvan de meeste te herkennen zijn als afkomstig van *tegulae* of *imbrices*. In 7 paalkuilen werden houthoofragmenten en één verbrand botfragment aangetroffen die voor C14 analyse konden dienen. Na een selectie door Koen Deforce (VIOE) op basis van de houtsoort en zijn morfologie werden vier houthoofragmenten en het botfragment voor analyse bij het KIK ingediend². Het botfragment bleek te weinig collageen te bevatten voor analyse, zodat uiteindelijk enkel de vier houthoofragmenten gedateerd werden, afkomstig uit vier verschillende paalkuilen (I/F17, I/F18, I/F27 en I/F28). Alle dateringen situeren zich in de 5de en 6de eeuw (fig. 8), maar hebben elk een breed bereik door de aanwezigheid in die periode van een brede *wiggle* in de kalibratiecurve (fig. 9). Statistisch gezien is het echter mogelijk dat de vier dateringen dezelfde gebeurtenis weergeven: X2-Test: $df=3$ $T=5.1$ (5% 7.8)³ (fig. 9). Een gecombineerde grafiek geeft als datering 1594 ± 15 BP, wat resulteert in een

² Analyses KIK 2L/7.96/5847: KIA-41949 (1640 ± 30 BP), KIA-41956 (1590 ± 30 BP), KIA-41957 (1545 ± 30 BP), KIA-41961 (1600 ± 30 BP).

³ Met dank aan Anton Ervynck (VIOE). De T-waarde is kleiner dan de kritische waarde voor 4 variabelen, met een zekerheid van 95%.

gekalibreerde datering tussen 480 en 540 n. Chr. met een waarschijnlijkheid van 52,9 %.

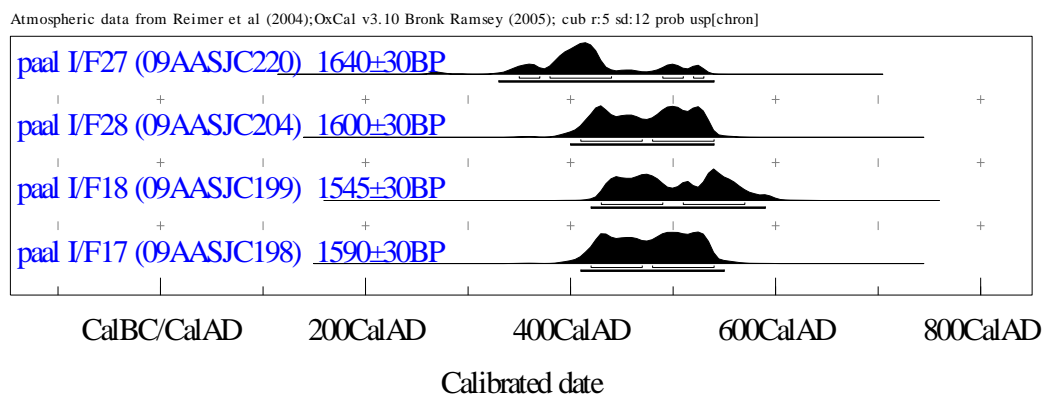

Fig. 8 Grafiek met de gekalibreerde radiokoolstof-dateringen op houtskool uit vier paalkuilen.

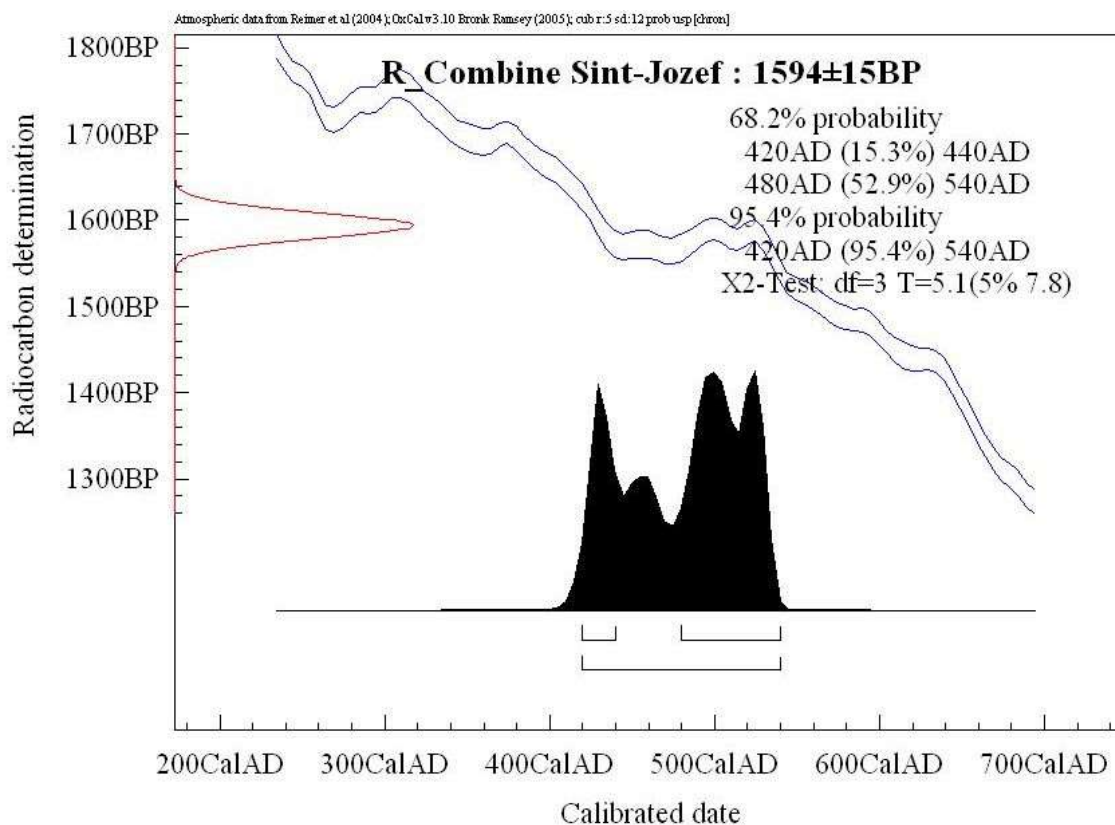

Fig. 9 Gecombineerde grafiek van de waarschijnlijkheidsverdeling van de gekalibreerde dateringen van houtskool uit vier paalkuilen.

Ten oosten van het gebouw bevonden zich een zestal kleinere paalkuilen in een gelijkaardig georiënteerde configuratie, mogelijk afkomstig van een of meerdere bijgebouwtjes (fig. 3). In dezelfde zone, reeds ten dele gesneden door een grote leemwinningskuil net achter het wallichaam bevond zich in het profiel een zwaardere paal van dezelfde grootte en diepte als

de palen van de reeds besproken huisplattegrond, mogelijk afkomstig van een tweede gebouw dat zich verder noordoostelijk uitstrekt en dat grotendeels door de leemwinningskuil vernield zal zijn (fig. 10).

Fig. 10 Paal I/H5 (rechts van maatlat) op de oostelijke rand van de walzone, ten dele gesneden door een 12de-eeuwse leemwinningskuil.

De paalsporen waren afgedekt door een vrij homogeen pakket van ongeveer 10 cm dik (fig. 11-12) waarin een 120-tal scherven uit de Merovingische periode zijn aangetroffen (fig. 14-19). Het lokaal aardewerk maakt slechts 40 % uit van de context, en bevat vooral handgevormde ceramiek met een donkerbruin baksel en verschraling van zand en chamotte. De aanwezigheid in het baksel van zwarte glauconietkorrels bij een deel van de scherven wijst op een herkomst uit de Dendervallei. Opvallend is echter de grote hoeveelheid importaardewerk (ongeveer 60 %). Het gaat vooral om baksels die uit het Rijnland en het Eifelgebied afkomstig zijn, waaronder fragmenten van minstens één biconische pot en twee zogenaamde *Wölbwandtöpfe*. Bepaalde fijnverschraalde grijze baksels zijn afkomstig van aardewerk uit het Maasland en/of noordelijk Frankrijk, waaronder een klein fragment dat waarschijnlijk van een biconische pot afkomstig is. Opvallend is de aanwezigheid van grote fragmenten en van meerdere aaneen passende scherven van sommige potten (bv. fig. 14-15).

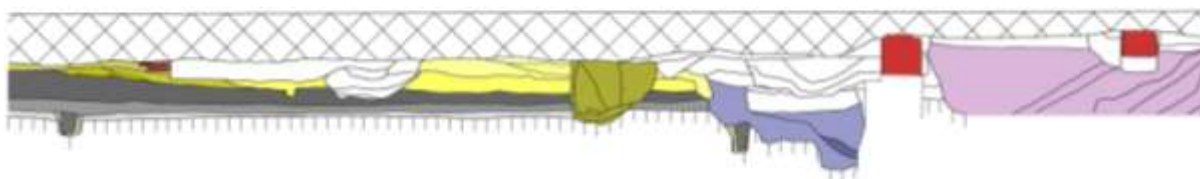

Fig. 11 Sleuf I noordprofiel, met aanduiding van het homogeen pakket boven de paalsporen (lichtgrijs), de akkerlaag (donkergrijs), het walrestant (lichtgeel) en een 12de-eeuwse leemwinningskuil (blauw).

Fig. 12 Noordprofiel Sleuf I: opbouw oudste niveaus, met onderaan paalkuil I/F15, afgedekt door een homogeen pakket en een akkerlaag.

Fig. 13 Boven de oude akkerlaag bevond zich nog een restant van het wallichaam (geel pakket).

Fig. 14 Rand van een *Wölbwandtopf* uit het Rijnland.

Fig. 15 Zes aaneenpassende fragmenten van import aardewerk uit het Maasland of noordelijk Frankrijk.

Fig. 16 Rand van een laat-Romeinse vorm uit het Rijnland.

Fig. 17 Twee wandfragmenten van biconische waar.

Micromorfologische analyse van het afdekkende homogene pakket, dat zal uitgevoerd worden door Yannick Devos (ULB), zal hopelijk meer inzicht verschaffen in de opbouw en de genese van deze laag, en de betekenis van de vondsten die er zich in bevinden. Uit de eerste waarnemingen bleek echter duidelijk dat het niet ging om een oude akkerlaag. Het contrast was groot met het 20 tot 30 cm dikke pakket dat zich daarboven bevond en dat duidelijk als akkerlaag geïnterpreteerd moet worden (fig. 12). Het gaat om oude landbouwgrond die door de stadswal afgedekt en geconserveerd is. De vondsten hieruit dateren voornamelijk uit de Karolingische periode, ondermeer Hunneschans- (fig. 20) en Badorfaardewerk, en de eerste helft van de volle middeleeuwen (10de- en 11de-eeuws handgevormd aardewerk, ondermeer van grijze kogelpotten met radstempel op rand en schouder) (fig. 21). Een beperkt deel van de scherven was sterk verweerd. Meestal betrof het baksels in prehistorische techniek, maar de aanwezigheid van een scherfje *terra sigillata* wijst alvast op de aanwezigheid van Romeinse ceramiek (fig. 22-23). Zoals ook op de Hopmarkt is vastgesteld, wijzen ze op de exploitatie van deze vruchtbare leemgronden als akkerland van in de Romeinse periode, waarbij deze scherven waarschijnlijk met de bemesting op de akker terechtgekomen zijn.

Fig. 18 Fragmenten van handgevormd aardewerk met chamotteverschraling.

Fig. 19 Detail van scherf met chamotteverschraling.

Fig. 20 Zogenaamde Hunneschans-ceramik.

Fig. 21 Aardewerk uit de 9de tot 11de eeuw uit de akkerlaag.

Fig. 22 Bodem in *terra sigillata*.

Fig. 23 Rand- en wandscherven van sterk verweerd aardewerk in prehistorische techniek.

Deze uitzonderlijke vondsten leveren nieuwe gegevens met betrekking tot de oorsprong van Aalst. Uit de historische bronnen is gekend dat de stad teruggaat op een Karolingische domeinhoeve, die in de 9de-eeuwse eigendomslijsten van de abdij van Lobbes vermeld staat als de *Villa Alost*⁴. Op basis van de latere vermelding van de term Zelhof bij de stichting van het O.L.V.-Hospitaal in de 13de eeuw, werd deze *Villa Alost* op die plaats gelokaliseerd. Recent onderzoek heeft reeds duidelijk gemaakt dat deze situering genuanceerd moet worden, en dat een ruimer gebied binnen de oudste stadskern in aanmerking komt. De Merovingische bewoningssporen onder de speelplaats van het Sint-Jozefscollege maken niet alleen duidelijk dat de vroegmiddeleeuwse bewoning die de kiem vormt van het ontstaan van Aalst zich inderdaad in dat ruimer gebied bevindt, maar tevens dat de oorsprong van de *Villa Alost* een stuk verder teruggaat dan kon worden vermoed. Met een datering van de houtbouw in de late 5de of de eerste helft van de 6de eeuw situeert de bewoning zich reeds in de vroeg-Merovingische periode. Toevallig of niet sluit deze datering aan bij die van de gouden munt die in 1993 aangetroffen werd op de rand van het Denderalluvium aan de Oude Vismarkt, in vogelvlucht slechts ongeveer 150 m daar vandaan. Het gaat om een imitatie van een solidus van Justinianus I, geslagen in Ravenna door de Ostrogotische koning Athalaric (526-534)⁵.

3.2 De gracht en wal van de eerste stadsversterking

De oudste stadswal, die dateert uit de tweede helft van de 11de eeuw, was voorgaande 15 jaar reeds op verschillende plaatsen in de stad ten dele aangesneden. Het onderzoek op de zuidzijde van de speelplaats van het Sint-Jozefscollege was een unieke kans om een volledige doorsnede te bekomen van de gracht en de wal. Net als bij het onderzoek van 1994 op het noordelijk deel van de speelplaats, wees het restant van het wallichaam op een walbreedte van ongeveer 13 m⁶. Het onderzoek in de westelijke sleuf heeft een beter beeld opgeleverd over de juiste situering, afmetingen en de evolutie van de walgracht zelf. Omwille van stabiliteits- en veiligheidsredenen kon de bodem van de stadsgracht enkel door middel van boringen vastgelegd worden. Toch is tot een diepte van ongeveer twee meter de stratigrafische opbouw van de walgracht bekeken. Uit de eerste verwerking van de opgravingsgegevens kan de evolutie in grote lijnen vastgesteld worden (fig. 24). De walgracht is op deze plaats ongeveer 17 m breed. Aan de stadzijde is ze met een zeer steile wand uitgegraven tot een diepte van ongeveer 3 meter ten opzichte van het 11de-eeuwse oppervlak, zoals die onder de aarden wal bewaard gebleven is. Daarna daalt de grachtbodem nog licht

⁴ De Groote 2010 en de daar vermelde literatuur.

⁵ De Groote *et al.* 1994.

naar het midden van de uitgraving toe, waar een maximale diepte van ongeveer 3,60 m is gemeten. Aan de landzijde heeft de gracht een beduidend minder steile helling. Deze afmetingen stemmen goed overeen met gegevens die bekomen zijn uit de waarnemingen van 1993 bij de bouw van de nieuwe bibliotheek van het Sint-Jozefscollege.

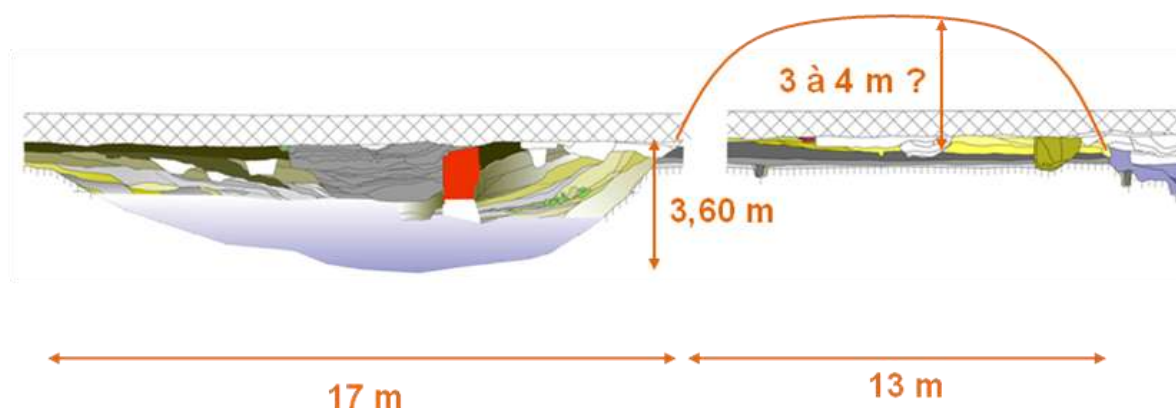

Fig. 24 Noordprofiel van de sleuven I en II, met aanduiding van de grootte en de diepte van wal en gracht.

Kort na het uitgraven gleed een deel van de opgeworpen wal terug in de gracht. In de tweede helft van de 13de eeuw, na de opgave van deze versterking door de bouw van de tweede stadsomwalling, werd een deel van de aarden wal in de gracht geduwd, inclusief een pakket van grote natuurstenen en mortelbrokken (fig. 25). Het gaat om de niet gerecupereerde restanten van de stenen weermuur die op de wal gestaan moet hebben. Een gelijkaardig pakket werd reeds opgemerkt bij de waarnemingen van 1993. De 13de-eeuwse datering is bevestigd door een aardewerkensemble dat zich in deze grachtvullingen bevond.

Fig. 25 Sleuf II noordprofiel. Centraal de scherp ingesneden walgracht met eerst een inglijdingspakket en verder links de dichtstorting met een deel van de wal en restanten van de weermuur. Rechts is de oude akkerlaag die door de gracht gesneden wordt goed zichtbaar.

⁶ De Grootte & Moens 1995.

Aan de landzijde is een meer langzame dichtslibbing van de gracht merkbaar, waarbij waarschijnlijk een deel van de akkergrond in de gracht spoelde (fig. 26). Dit proces lijkt zich reeds in de 13de eeuw in gang te hebben gezet en liep zeker door tot in de 14de eeuw. Ergens in de tweede helft van de 14de eeuw of het begin van de 15de eeuw werd de gracht opnieuw uitgegraven, waarschijnlijk voor de drainage van de ten dele reeds opgevulde walgracht, die vanaf die periode mogelijk reeds gedeeltelijk verkaveld werd.

Fig. 26 Sleuf II noordprofiel: aanzet van de walgracht aan landzijde.

Op een bepaald moment werd een muur in de gracht aangelegd, gebouwd op spaarbogen die rustten op een fundering van ingeheide palen (fig. 27). Deze muur vormde de nieuwe rooilijn van het aan de stadszijde verkavelde deel van de opgevulde walgracht. In het verlengde van deze muur werd in de vroegmoderne periode een tuinmuurtje (fig. 30) gebouwd, met daarbinnen duidelijk een dik pakket zeer humeuze tuingrond. De oorspronkelijke functie van de grote muur op spaarbogen is momenteel onduidelijk. Later werd er in verschillende fasen aan de binnenzijde een funderingsmuurtje tegenaan gebouwd om zo een gebouwtje te vormen.

Fig. 27 Sleuf II: in de late 14de of eerste helft 15de eeuw werd een muur op spaarbogen langsheen de heruitgegraven gracht geplaatst.

3.3 Het verdwenen Walgrachtstraatje

Het heruitgegraven deel van de walgracht geraakte opnieuw gevuld, en vormde het tracé van het Walgrachtstraatje, dat vanaf 1447 in de bronnen vernoemd wordt (vanaf 1482 ook als Kromme Elleboogstraatje vermeld), en dat op de 16de- en vroeg-17de-eeuwse stadsplannen duidelijk afgebeeld staat. De evolutie van dit straatje was archeologisch goed te volgen, ondermeer door de aanwezigheid van talloze opvullingen met steenpuin die gestort werden om in de zompige ondergrond toch een min of meer stabiel wegdek te creëren (fig. 28-30).

Fig. 28 Sleuf II grondplan B: het met puin verharde Walgrachtstraatje met rechts het gebouw in baksteen.

In de verschillende ophogingspakketten waren vaak karrensporen zichtbaar. De oorspronkelijke straat was ongeveer 3,75 m breed. In een jongere fase werd het wegdek verbreed tot 4,5 m. Hier en daar waren aan de zijkant kleine restanten van een stenen wegverharding en/of afboording bewaard gebleven, afkomstig uit verschillende fasen.

Fig. 29 Sleuf II noordprofiel: de verschillende ophogingslagen van het Walgrachtstraatje, aansluitend tegen de bakstenen muur.

Fig. 30 Sleuf II grondplan C: Walgrachtstraatje. Links en rechts onderaan zijn de tuinmuurtjes zichtbaar die het straatje afzoomden.

3.4 De achtererven van de kavels aan de Pontstraat.

Ten oosten van het wallichaam werden heel wat structuren aangetroffen die informatie verschaffen over de evolutie van deze kavels aan de Pontstraat. In de 12de eeuw werden de achtererven van de woningen aan de Pontstraat, die uitgaven op de toen nog in functie zijnde stadswal, met grote leemwinningskuilen doorkliefd. Hierdoor restte van het oorspronkelijke loopvlak uit de vroege en volle middeleeuwen nagenoeg niets meer. Maar ook in de laat- en postmiddeleeuwse periodes blijft men deze terreinen sterk vergraven voor allerlei voorzieningen. Ondanks het feit dat toen de aarden versterking reeds grotendeels afgegraven was, is er toch een duidelijk grens in de hoeveelheid kuilen die opvallend samenvalt met de rand van het wallichaam. Het walrestant moet nog zeer lang als een verhevenheid op de achtererven zichtbaar geweest zijn.

Onder de vele structuren bevonden zich verschillende tonputten die als afval- of beerput gebruikt werden en die dateren van de 14de tot de 16de eeuw (fig. 31). Een grote en zeer diepe rechthoekige kuil uit de 17de eeuw werd uitgegraven voor de extractie van het dieper gelegen zand, waarschijnlijk voor de bouw van de nog bestaande oostvleugel van het jezùietencollege aan de Pontstraat, die gebouwd is in 1634 (fig. 32). Een andere structuur die met 17de-eeuwse bouwactiviteiten van het college in verband te brengen is, betreft een grote rechthoekige, vrij ondiepe kalkkuil, die tegen een afsluitende (tuin?-)muur aangelegd was.

Fig. 31 Sleuf I noordprofiel: doorsnede van tonput I/A27.

Fig. 32 Sleuf I: 17de-eeuwse rechthoekige extractiekuil gevuld met puin (I/A2).

Tenslotte kan nog melding gemaakt worden van een vrijwel vierkante afvalput die aangelegd was in de hoek van de bakstenen muur op spaarbogen die opgetrokken was in de walgracht langsheen het Walgrachtstraatje (fig. 33). De afvalput was oorspronkelijk voorzien van een houten plankenwand, die echter niet bewaard gebleven was. De vulling bestond uit een aardewerkpakket met daarover een laag van dicht opgepakt dierenbot die op haar beurt afgedekt was door een dik pakket baksteenpuin, waarmee de opgegeven afvalput tot boven volgestort was. De aardewerkcontext bestaat grotendeels uit min of meer volledige recipiënten, die door het afdekkend baksteenpuin gefragmenteerd waren (fig. 34). Het ensemble was samengesteld uit zeven voorwerpen in rood aardewerk, namelijk vier volledige grappen, een deksel, een eetkommetje en een bord in Noord-Nederlands slibversierd aardewerk met de afbeelding van een gebaarde man met hoed, naast een kan in steengoed uit Raeren met kobaltblauwe versiering en twee borden in polychrome majolica uit de Nederlanden. De context kan gedateerd worden in de late 16de of de eerste helft van de 17de eeuw. Het is niet uitgesloten dat het gaat om afval afkomstig van de eerste jezuïetengemeenschap, die vanaf 1622 op deze terreinen aanwezig was.

Fig. 33 Sleuf II: rechthoekige beschoeide afvalkuil (II/A32), gevuld met huishoudelijk afval en puin, te dateren in de late 16de of eerste helft 17de eeuw.

Fig. 34 Aardewerk uit afvalkuil II/A32.

3.5 De kelders onder de oostvleugel (fig. 35).

In de vier onderzochte kelders kwamen verschillende soms elkaar snijdende extractiekuilen aan het licht. Op basis van de beperkte hoeveelheid vondsten kunnen de meeste in de 13de of de 14de eeuw gedateerd worden. Eén kuil gaat mogelijk nog terug tot de 12de eeuw. Op deze oudste kuil na waren alle kuilen zorgvuldig binnen de keldermuren uitgegraven en volgden ook meestal de oriëntatie ervan. Dit wijst er op dat de perceelsindeling, zoals weerspiegeld in de kelderopdeling, terug gaat op de laatmiddeleeuwse kavels. Hierbij werd telkens binnen de kavel en de veronderstelde woning meerdere extractiekuilen uitgegraven voor het winnen van leem en/of zand. Dat dit een gebruikelijke praktijk was blijkt uit gelijkaardige waarnemingen te Aalst in woningen aan de Nieuwstraat en op de Hopmarkt, en in de oudste ziekenzaal van het vroegere Onze-Lieve-Vrouw Hospitaal aan de Oude Vismarkt.

In de meest zuidelijke kelder die onderzocht werd sneed een extractiekuil een duidelijk oudere kuil met een vulling van verbrande leembrokken. Opvallend is dat de schaarse hoeveelheid ceramiek uit deze laatste nog in de 12de eeuw te plaatsen is. Onder één kelder kwamen de restanten van een oudere kelder te voorschijn. Het ging om enkele bakstenen muurresten (formaat: 24 x 11 x 5,5 cm) en een gedeeltelijk bewaarde vloer uit vierkante aardewerktegels (21 x 21 x 2,7 cm). De oostmuur van deze kelderruimte is ter hoogte van deze baksteenconstructie duidelijk dieper gefundeerd, wat er op wijst dat het hier om resten gaat

die de bouw van deze vleugel voorafgaan. Het gaat hier dus om de restanten van een kelder van één van de woningen die na 1620 door de jezuïeten verworven werd.

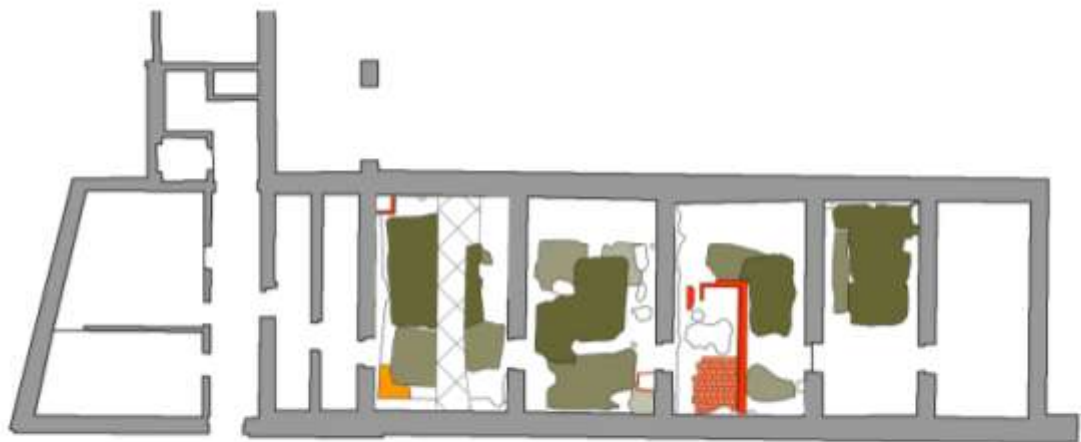

Fig. 35 Kelders oostvleugel: talrijke extractiekuilen bevonden zich midden in de kelderruimtes. Rood: oudere kelder in baksteen met vloerrestant; geel: 12de-eeuwse kuil.

4 Resultaten van het bouwhistorisch onderzoek van de kelders

Aan de zijde van de Pontstraat bestaat het Sint-Jozefscollege van noord naar zuid uit de met muurankers in 1730 gedateerde kapel, het oud collegegebouw uit 1622 en het klasgebouw⁷. Het klasgebouw zou zijn opgetrokken omstreeks het midden van de 17de eeuw; de huidige voorgevel dateert evenwel uit 1937. Onder deze vleugel bevinden zich zeven kelders, allen haaks op de Pontstraat gelegen (fig. 36: 1-7). De kelders hebben een wisselende breedte, van 1,44 m in de twee zuidelijkste kelders, tot 3,78 m in de twee noordelijkste kelders en 5,3 à 5,4 m in de drie centrale kelders. Ook de diepte van de kelders varieert. De drie zuidelijkste kelders zijn even diep (2,63 m) (fig. 36: 5-7), de twee volgende kelders liggen lager (2,98 m) (fig. 36: 3-4) en de twee noordelijkste kelders liggen opnieuw een weinig hoger (2,85 m) (fig. 36: 1-2). Alle kelders zijn overdekt met een tongewelf (fig. 37), behalve de twee noordelijke kelders die worden overspannen door een graatgewelf van twee traveeën diep (fig. 38). Het bouw materiaal is baksteen, hoewel verspreid ook enkele stukken natuursteen voorkomen, wellicht Lediaanse kalkzandsteen. In de twee zuidelijkste kelders wordt de doorgang in het dwarsmuurtje halverwege de kelder overdekt met een houten latei.

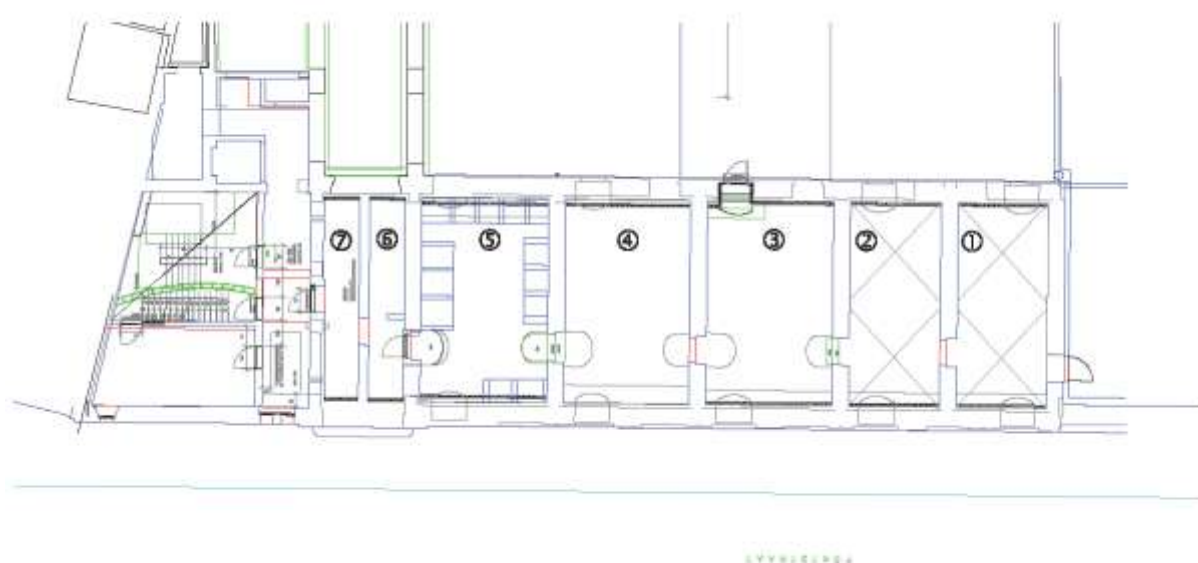

Fig. 36 Grondplan van de kelders (opmeting en tekening: Johan Van Laecke, VIOE).

⁷ <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/216>

Fig. 37 De derde noordelijke kelder, gezien naar het westen.

In de langsmuren van de kelders zijn de op één lijn gelegen en met een korfboog overspannen doorgangen uitgespaard (fig. 39). In de dagkanten van sommige doorgangen steken nog de ijzeren duimen van de hengsels van de verdwenen deuren, die allen opendraaiden in noordelijke richting. Dit betekent dat de toegang tot de kelders was voorzien vanuit het zuiden, zoals dat nu nog het geval is, en dat de doorgang doorheen de kelders verliep van zuid naar noord. In de muur tussen de twee zuidelijkste kelders bevinden zich twee gedeeltelijk gedichte openingen onder een korfboog (fig. 36: 6-7). De vijf andere kelders (behalve kelder 5) bevatten in de dwarsmuren keldergaten die zo goed als recht tegenover elkaar gelegen zijn. In de tweede noordelijke kelder is aan het keldergat aan de straatkant een keldertrap met metalen leuning toegevoegd.

Fig. 38 De eerste noordelijke kelder, gezien naar het westen.

Waar zichtbaar is het baksteenmetselwerk gelijkaardig in alle keldermuren: een zeer onregelmatig verband met vooral koppen en baksteenbrokken groter dan een kop (fig. 40). Slordigheden zoals boven elkaar gelegen stootvoegen komen vaak voor. Enkel op de hoeken van de doorgangen is het metselverband ietwat regelmatig met klisklezoeren uitgevoerd. Het metselverband aan de zuidzijde van de muur tussen de twee zuidelijkste kelders is daarentegen regelmatiger, neigend naar een staand verband met her en der correcties met koppen of strekken. De gewelven zijn steeds vrij regelmatig gemetst in een kops verband. De baksteenformaten en 10-lagenmaten zijn in alle keldermuren ongeveer hetzelfde⁸. Kleinere bakstenen (18-19 x 9 x 4,5 cm) werden gebruikt voor het tongewelf van de meest zuidelijke kelder en voor de aanzet van het tongewelf in de zuidmuur van de kelder ernaast.

⁸ Kelder 1: baksteenformaat 25-26 x 12-13 x 6 cm en 10-lagenmaat 68,5 cm (noordmuur) en baksteenformaat 24-25 x 12 x 6 cm en 10-lagenmaat 69,5 cm (zuidmuur); kelder 2: baksteenformaat ca. 25,5 x 12 x 5,5 cm en 10-lagenmaat 66,5 cm (zuidmuur); kelder 3: baksteenformaat 25 x 12 x 6 cm en 10-lagenmaat 69 cm (noordmuur) en baksteenformaat 24,5 x 12 x 6 cm en 10-lagen maat 69,5 cm (zuidmuur); kelder 4: baksteenformaat 25-26 x 12 x 5,5 (onder de aanzet van het tongewelf) en baksteenformaat 25-25,5 x 12 x 6 cm en 10-lagenmaat 67,5 cm (zuidmuur); kelder 5: baksteenformaat 24,5-25 x 11,5-12 x 5,5 cm (noordmuur); kelder 7: baksteenformaat 24,5-25,5 x 12,5 x 6 cm en 10-lagenmaat 70,5 cm (noordmuur). In kelder 6 bleek het baksteenmetselwerk moeilijk leesbaar.

Fig. 39 Zicht naar het noorden doorheen de korbogige doorgangen tussen de kelders, gezien vanuit de derde zuidelijke kelder.

Geen van de kelders of delen ervan behoren tot een oudere bebouwing die zou vooraf gaan aan de bouw van de erboven gelegen vleugel van het jezuïetencollege. De volgende waarnemingen wijzen in die richting. Ten eerste blijkt dat de doorgangen in de langsmuren van de kelders coherent zijn met het omliggende metselwerk, m.a.w. uitbraaksporen in het metselwerk die zouden kunnen wijzen op de latere invoeging van de doorgangen zijn niet aanwezig. De gewelven haken steeds in op het opgaande muurwerk - de keldermuren zijn dus gelijktijdig met de gewelven opgetrokken en behoren niet tot een oudere bouwsubstantie. Ten slotte wijst de regelmatige schikking van doorgangen en keldergaten erop dat de kelders wellicht samen met de bovengrondse bouwmassa tot stand kwamen. De doorgangen, die dus samen met de bouw van de keldermuren werden ingebracht, liggen op dezelfde lijn wat wijst op een vooraf uitgedachte circulatie in de kelderverdieping. Hetzelfde gaat op voor de keldergaten die zijn ingepast in de traveeënindeling van de achtergevel, zoals te zien is op afbeeldingen die het klasgebouw tonen voor 1937, en de straatgevel. Het onregelmatige verband van het baksteenmetselwerk hoeft voor de keldermuren geen datering vóór het midden van de 17de eeuw, de bouwtijd van het klasgebouw, in te houden⁹. De chronologische

⁹ De vondst net onder de keldervloer van een koperen munt, een duit uit Dordrecht geslagen tussen 1590 en 1627, bevestigt deze waarnemingen (determinatie Frans De Buyser, VIOE).

opeenvolging van metselverbanden van onregelmatig naar regelmatig is niet algemeen geldend en bovendien is voor Aalst en omgeving nog onvoldoende zicht op de evolutie van dergelijke bouwtechnische aspecten van de baksteenbouw. Hetzelfde geldt in de regio ook voor de baksteenformaten als dateringsmiddel. Daarentegen kan het slordige metselwerk, met name het veelvuldig voorkomen van in stukken gehakte bakstenen en de enkele verspreide stukken natuursteen, wel wijzen op recuperatie van bouw materiaal.

Fig. 40 Zuidmuur van de tweede noordelijke kelder, met bakstenen in een onregelmatig, vooral kops verband. Centraal bovenaan in de muur steekt een stuk natuursteen (Lediaanse kalkzandsteen?).

5 Besluit

Het is duidelijk dat de speelplaats van het Sint-Jozefscollege de belangrijkste ongerepte zone met een goed bewaard archeologisch patrimonium is uit de Aalsterse binnenstad binnen de 11de-eeuwse omwalling. Deze zone lijkt meer en meer een cruciale locatie te zijn voor een beter begrip van het ontstaan en de vroegste ontwikkeling van de stad. De nog niet vergraven delen van de speelplaats moeten dan ook met de grootste zorg gekoesterd worden. Om die reden is de volledige locatie van het Sint-Jozefscollege door het VIOE opgenomen in de lijst van de zogenaamde BEWAER-zones (Bekend Waardevol Erfgoed) en wordt het voorgedragen als een te beschermen archeologische site.

6 Bibliografie

ANONYMUS s.d.: *Aalsterse plaatsnamen*, s.l. (Stadsarchief Aalst 938.1).

BAERT K., BUTAYE D., DE SMET S., FOSSELLE L. & ROBIJNS L. 1981: *Aalst Sint-Jozefscollege 1619/21-1831-1981. Catalogus van de tentoonstelling over geschiedenis en werking in de Collegekerk, Pontstraat te Aalst 3 oktober-16 oktober 1981*, Aalst.

DAUWE J., HEIREMAN K., BAERT K. & DE VOS I. 1976: *Aalst in kaart, beeld en prent. Tentoonstellingscatalogus*, Aalst.

DE GROOTE K. 2000: Van prestedelijke nederzetting tot omwalde stad. Archeologie van de Aalsterse stadsontwikkeling, *Het Land van Aalst* LII-2, 234-252.

DE GROOTE K. 2010: The contribution of archaeological sources to the research of the formation of towns. The example of Aalst, a border town in the county of Flanders. In: DE GROOTE K., TYS D. & PIETERS M. (eds.): *Exchanging Medieval Material Culture. Studies on archaeology and history presented to Frans Verhaeghe*, Relicta Monografieën 4, Brussel, 249-266.

DE GROOTE K., AMEELS V. & MOENS J. 2009: Merovingische bewoning onder de speelplaats van het Sint-Jozefscollege, *Jong & Oud. Tijdschrift van de Oud-Leerlingenbond van het Sint-Jozefscollege te Aalst* 219, 29-30.

DE GROOTE K., DE BUYSER F., HUYSMAN N. & MOENS J. 1994: Een 6de-eeuwse solidus uit Aalst. In: ROGGE M. & BEECKMANS L. (eds.): *Geld uit de grond. Tweeduizend jaar muntgeschiedenis in Zuid-Oost-Vlaanderen*, Publicaties van het Provinciaal Archeologisch Museum van Zuid-Oost-Vlaanderen – site Velzeke Buitengewone reeks 2, Zottegem, 115.

DE GROOTE K. & MOENS J. 1994: Noodonderzoek in de oudste stadskern van Aalst (O.-Vl.), *Archaeologia Mediaevalis* 17, 62-63.

DE GROOTE K. & MOENS J. 1995: De oudste stadsversterking van Aalst (prov. Oost-Vlaanderen), *Archeologie in Vlaanderen* IV-1994, 95-148.

DE GROOTE K., MOENS J. & AMEELS V. 2010: Verzegeld door de eerste stadswal. Merovingische nederzettingssporen onder de speelplaats van het Sint-Jozefscollege te Aalst (O.-Vl.), *Archaeologia Mediaevalis* 33, 43-47.

HAERS VAN DER MEULEN A. 1961: *Toponymie van Aalst tot het einde der 15de eeuw*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling K.U.L., Aalst.

REDKNAP M. 1999: *Die römischen und mittelalterlichen Töpfereien in Mayen, Kreis Mayen-Koblenz*, Berichte zur Archäologie an Mittelrhein und Mosel 6, Trier.

ROGGE M. 1981: Een Merovingische nederzetting te Avelgem - Kerkhove (West-Vlaanderen). In: A. VAN DOORSELAER (red.): *De Merovingische beschaving in de Scheldevallei*, Westvlaamse Archaeologica Monografieën II, Kortrijk, 67-102.

1. Mogelijk Romeins ?

Brons? – 1,22g – 17mm - -uur – slecht bewaard, afgesleten, gaatje aan rand

Ref: -

Inv: 09-AA-SJC-120-I-C-59

Vioe 1349-9

2. Hertogdom Brabant

Jan III 1312 – 1355

Esterlin (sterling) – Brabant – onbekende muntplaats – (1339)

Zilver – 0,68g – 19mm – 9uur – fraai

Vz: Een klimmende leeuw naar links gewend

Omschrift: + IOh [] x DVX x BRABAn

Kz: Een kort gevoet kruis

Omschrift: + IOhAnnES x DVX x BRABAn

Ref: VH G272

Inv: 09-AA-SJC-11-I-A-21

Vioe 1349-2

3. Bourgondisch Nederlanden

Antoon Van Bourgondië 1406 – 1415

Dubbele mijt – Brabant – onbekende muntplaats

Biljoen – 0,85g – 19mm – 5uur – zeer fraai

Vz: Het wapenschild Bourgondië-Brabant

Omschrift: + AnThOnIVS . DX . BRAB

Kz: Een kort gevoet kruis

Omschrift: + MOnETA . BRABAnT

Ref: De Mey 1974 , 270 VH G340

Inv: 09-AA-SJC-346-II-C-12

Vioe 1349-62

4. Bourgondische Nederlanden

Filips De Goede 1419 – 1467

Dubbele mijt – Vlaanderen – aangemunt in Namen – (1421-30)

Biljoen – 1,18g – 20mm – 2uur – goed bewaard

Vz: In het veld de letters **FL** onder een streepje

Omschrift:] **COm FLAn** [

Kz: Een kort gevoet kruis met in het tweede kwartier een lelie en in het derde een leeuwje

Omschrift:] **ONETA FLA** [

Ref: De Mey 1986, p15-20

Inv: 09-AA-SJC-369-II-D-12

Vioe 1349-59

5. Spaanse Nederlanden

Karel V 1506 – 1555

Korte – Brabant – Antwerpen – 1556

Koper – 1,89g – 17mm – 5uur – goed bewaard

Vz: Gekroond hoofd naar rechts gewend

Omschrift: **hand CA** [] **REX . 56**

Kz: Een klimmende leeuw naar links

Ref: VG-H. 1981b

Inv: 09-AA-SJC-29-I-A-44

Vioe 1349-20

6. Noordelijke Nederlanden

Holland

Duit – Dordrecht – (1590-1627)

Koper – 2,59g – 22mm - ?uur – slecht bewaard

Vz: De Maagd gezeten in een tuin en wijzend naar de zon

Omschrift:] NOS [] OM . D [

Kz: Afgesletten (binnen een bladerkrans HOL-LAN-DIA)

Ref: Purmer & van der Wiel 2004 tot 2006

Inv: 09-AA-SJC-525-kelder 4-A-7

Vioe 1349-40

7. Spaanse Nederlanden

Rekenpenning – Inname van Milaan – 1524

Koper – 3,83g – 28mm – 4uur – goed bewaard , centraal een nagelgat

Vz: Hercules zit schrijlings op een leeuw en trekt de muil open

Omschrift: **lelie** FORSE x ET x PROESSE x VIENT x DEGRA [] OBLES [

Kz: De gekroonde zuilen van Hercules met centraal het schildje van Castilië en het opschrift **PLVS / O-VLTR-E**

Omschrift: **lelie** DE x LEPEREVR x CHARLES x ROI x DE x CASTELLE 1524 x

Ref: Dugniolle 1177

Inv: 09-AA-SJC-129-I-D-18

Vioe 1349-5

8. Nuremberg

Rekenpenning, “**Marcuspenning**” van Hans Schultes I , meester 1553, overl.1584

Geel koper – 2,16g – 28mm – 10uur – goed bewaard

Vz: De Sint Marcusleeuw met boek naar links

Omschrift:] NS ▼ SCHV [

Kz: Binnen een dubbele driepas een rijksappel, in elke hoek een blad tussen twee bolletjes

Omschrift: **roosje** HANS ▼ SCHVLTES ▼ OPMP

Ref: Stalzer 217

Inv: 09-AA-SJC-19-I-A-31

Vioe 1349-4

9. Nuremberg

Rekenpenning, “ rijksappel “ – anoniem – (1500-1550)

Geel koper – 1,69g – 24,5mm - ?uur – fraai

Vz: Rond een centrale roos afwisselend drie lelies en drie kronen

Omschrift:] nVnOnE [] nv [

Kz: Binnen een dubbele driepas met hoeken een rijksappel, aan elke hoek twee ringetjes

Omschrift: **kroon** [] E [] OnEV

Ref: Mitchiner p.384

Inv: 09-AA-SJC-508- kelder3-A-4

Vioe 1349-34

10. Nuremberg

Rekenpenning van Hans Krauwinkel II , meester 1586 overl.1635

Moneta / Apollo en Diana (1588-89)

Koper – 4,63g – 28mm – 12uur – zeer fraai

Vz: Moneta draagt een weegschaal en een hoorn des overvloeds

Omschrift: **EX SC XV – VIR MON FR**

Kz: Staande Apollo met lier, kijkt naar Diana met haar attributen speer, boog, pijlenkoker en hond. In de afsnede **H-K**

Omschrift: **APOLLO - DIANA**

Ref: Mitchiner 1608

Inv: 09-AA-SJC-270 - II-A-21

Vioe 1349-67

11. Niet te identificeren

Biljoen - -g – 19mm - ?uur – slecht bewaard

Ref: -

Inv: 09-AA-SJC-139- I-D-33

Vioe 1349- 7

12. Frankrijk

Loden penning ; geïnspireerd op de denier tournois (periode Philippe Le Bel 1285-1314)

Lood gegoten – 4,61g – 20mm – 12uur – zeer fraai, twee kleine gaatjes

Vz: Een kort gevoet kruis

Omschrift: + **PhILIPPVS RE**

Kz: Het Tours kasteel “ chatel tournois”

Omschrift: **TVRONVS CIVIS**

Ref: -

Inv: 09-SJC-461- II-G-25

Vioe 1349 -46

13. Loden penning - (15-16^e E)

Lood gegoten – 5,08g – 22,5mm - ?uur – goed bewaard

Vz: Een huismerk 4

Kz: In het veld een opschrift: DOIE??

Ref: -

Inv: 09-AA-SJC-356-II-C-24

Vioe 1349 -56

14. Tweepinnenlood

Lood gegoten – ongebruikt

Inv: 09-AA-SJC-389-II-D-27

Vioe 1349 -45

15. Bourgondische Nederlanden

Filips De Goede 1419 – 1467

1/4 groot – Vlaanderen – Gent – (1419-28)

Zilver – 0,37g – 16,5mm – 12uur – fraai, afgebroken rand

Vz: Het wapenschild van Bourgondie

Omschrift:] **PhS** [] **COM** [

Kz: Een kort gevoet kruis met in de kwartieren **F – L – A – D**

Omschrift: + **mOn** [] **COm FLAnD**

Ref: VH. G2667

Inv: 09-AA-SJC-430- zeef 5mm

Vioe 1681 -11

16. Frankrijk

Rekenpenning - periode Charles VI (1380-1422)

Geel koper – 1,22g – 26mm – 3uur – fraai, stukje uit de rand

Vz: In het veld het Frans lelieschild

Omschrift: + **AVE MARIA rozette GRACIA gesteeld bloempje**

Kz: Binnen een vierpas een groot versierd kruis met in de buitenhoeken

telkens tussen twee bolletjes de letters **A – V – E – rozette**

Ref: Mitchiner p. 175, 176

Bibliografie

- De Mey 1974 De Mey J. 1974
Les monnaies des ducs de Brabant (1106-1467)
Wetteren
- De Mey 1986 De Mey J. 1986
Restitutie van een monetaire uitgifte te Namen
In: Jaarboek Europees genootschap voor munt- en
penningkunde p. 15-20
Tienen
- Dugniolle Dugniolle J.F. 1876-77
Le jeton historique des dix-sept provinces des Pays-Bas
3 delen + platen,
Brussel
- Mitchiner Mitchiner M. 1988
Jetons, medalets & tokens
The medieval period and Nuremberg, Vol.1
London
- Purmer en van der Wiel Purmer D. en van der Wiel H.J. 1996
Handboek van Nederlands kopergeld 1523-1797
Vriezenveen
- Stalzer Stalzer F. 1989
Kataloge der staatlichen münzsammlung Munchen
Rechenpfennige
Band 1, Nürnberg, signierte und zuweisbare gepräge
1ste lieferung, die familiën Schultes, Koch und Krauwinckel
Munchen
- VG-H. van Gelder H.E. & Hoc M. 1960
Les monnaies des Pays-Bas bourguignons et
espagnols (1434-1713)
Amsterdam
- VH Vanhoudt H. 1996
Atlas der munten van België
Herent